

Загадки давнього пам'ятника

НА ПОЧАТКУ травня поблизу Ганівки Козельщинського району тривало розчищення позахисної лісосмуги – цим займалися робітники із благоустрою Лутовинівського старостинського округу Валентин Хоріщенко та залучені робітники зі служби зайнятості. Вирубуючи поросль, люди звернули увагу на розкидані брили каміння, що валялися у рівчаку. Склавши їх, виявили, що то фрагменти одного пам'ятника із висіченим написом на плиті.

Ганівка, а не Ганнівка

– КОЛИСЬ цей пам'ятник стояв на могилі, – розповідає Валентин Хоріщенко, – але саме поховання, за переказами старожилів, було не тут, у лісосмузі, а далі, де зараз людські городи. Їх розорювали, а пам'ятник із роками зруйнували, розкидали по шматках. Так фрагменти надгробка тут і опинилися. Ми ж вирішили його скласти – добре допомогли в цьому наші фермери Андрій і Сергій Дорошенко; а ми впорядкували майданчик навколо пам'ятника, висадили квіти... Може, хто з місцевих ітме на кладовище, то й суди якусь цукерку покладе, пом'яне спочилу...

Ми зацікавилися історією того пам'ятника, бо надто незвичним він виявився як для надгробка. Перш за все, звернули увагу на напис, висічений на кам'яній плиті (мову й орфографію оригіналу збережено): "Здесь покоица пра Даріи Дмитровны Рудневои, урожденной Байбаракы. Родилась 19 марта 1884 г., скончалась 1906 года апреля 25 дня". Судячи з усього, такий надгробок коштував чималих грошей, адже виконаний кам'яним майстром на замовлення. Тож у могилі покоїлася аж ніяк не проста селянка, а хтось із багатих – місцевих або ж приїжджих. Причому, судячи з напису, покійна була молодію 22-літньою заміжною жінкою... Чия це родичка? Місцева чи ні? Чому похована саме поблизу Ганівки? Адже Рудневих чи Байбараків ні у Ганівці, ні в сусідніх із нею селах немає... Так почалося наше майже детективне розслідування.

Для початку почали шукати хоч якісь історичні відомості про село Ганівку. Їх було негусто. Найперше, що зацікавило, – це спірне питання у написанні назви села й однойменної станції. Село походить від прізвища пана Гана, який його заснував свого часу і де був розташований його маєток. Тож назву Ганівка логічно писати з однією літерою "н". Але за часів радянської влади комуністи не могли допустити, щоб село називалося за прізвищем пана, тож придумали легенду про дівчину Ганну і почали писати назву села з двома "н", та ще й перекладали її російською як "Анновка".

Кременчуцька письменниця родом з Оленівки Любов Васильєва у своєму історико-літературному творі "Моя маленька Батьківщина село Оленівка" (Кременчук, 2012 р.) пише: "Село Ганівку, як і станцію, дехто, особливо редактори деяких видавництв, намагаються "перехрестити" на Ганнівку. А тому у багатьох довідниках, в історичній літературі пишуть її назву з двома "н", хоча з часів свого заснування вони були Ганівками, бо походять від прізвища Гана, власника земель, через які у 1868 році пролягла колія Харківсько-Миколаївської залізниці (нині Південна)...". До речі, у період, коли будувалася залізнична колія, у Ганівці, очевидно, мешкало багато залізничників-інженерів; може, саме цим пояснюється той факт, що місцеві жителі й досі часто знаходять формені ґудзики і значки "ХЖД" ("Харьковская железная дорога").

Уривки з листа

АВТОРКА книги стверджує, що слово "ган" стародавньою тюркською мовою означає "поріг" – річковий поріг (так древньболгарські літописи називають дніпровські пороги). Тому, можливо, тюркомовні гуни – хоробрі воїни Аттилі, які під час Великого переселення народів підкорили неосяжні простори, в тім числі і значну територію Західної і Центральної Європи, – залишили після себе не тільки прізвища, а й хоробріх воїнів-кінників, які любили свою справу і для яких кін був понад усе.

Полтавські Гани також належали до любителів конярства, у молоді роки майже всі служили в кавалерії. Це підтверджує у своєму листі до настоятельки Козельщинського жіночого монастиря ігумені Агнії сам Василь Миколайович Ган. Кольорову сканкопію листа люб'язно надав нам краєзнавець Іван Кравченко, а загалом розповідається у ньому історія появи у Козельщині знаменитої чудотворної ікони Божої Матері. Наводимо уривок із послання, написаного у період із 1891 по 1896 рік. Ось що пише до настоятельки монастиря 43-літній Василь Ган, дворянин, землевласник і голова Кобеляцької земської управи: "Близькість маєтку Козельщини від маєтку Ганівки, що належав мому покійному батькові, відставному майорові Ново-Миргородського Уланського полку, послугувала причиною встановлення великої щирої дружби і

взаємної поваги між обома в рівній мірі високо-талановитими, але вкрай самотніми стариками (йдеться про П.І.Козельського, рідного онука П.С.Козельського, який заснував селище Козельщину, та В.М.Гана, засновника Ганівки. – Авт.), в той час іще живими пам'ятниками та свідками кращих, аніж тепер, людських стосунків і вірувань. Іще більшому зміцненню приятельських і близьких взаємин між обома старими послужила також існуюча спільність системи ведення своїх господарств, а також тваринництво у найрізноманітнішому сенсі цього поняття – не з виробничою метою, а швидше як мистецтво. І дійсно, покійний батько мій В.М.Ган досяг значної популярності породю верхових коней, і покійний Павло Ів. Коз. (Павло Іванович Козельський. – Авт.) був видатним тваринником і хвацьким псовим мисливцем..."

Як здобувалося дворянство

ОТЖЕ, Гани, предки яких колись прибули з Німеччини в Російську імперію у пошуках свого щастя, в 60-х роках XIX століття мали у своїй власності невеликі села Ганівку (Василь Миколайович) і Олександрівку (Василь Васильович).

Любов Васильєва наводить цікаві архівні дані. Зокрема, у списку дворян, занесених у дворянську родовідну книгу Полтавської губернії у 1898 р., записані штаб-ротмістр Василь Миколайович Ган, затверджений у дворянстві указом Герольдії 27.06.1851 р., його сини: Микола, Михайло, Микола-другий і Василь, а також сини Василя – Володимир та Василь. Син штаб-ротмістра Микола Васильович дослужився до чину капітана, тому село Ганівка, яке він отримав у спадок від батька, носило назву Капітанівка. Після реформи 1861 року, на час складання уставної грамоти (1869), як записано у документах фонду викуплених установ (Центральний державний історичний архів Росії, місто Санкт-Петербург), село Капітанівка, або Ганівка, було власністю

Фото Юрія ОПЕРАЙЛА

майора Василя Миколайовича і дісталось йому у спадок від батька – капітана Миколи Васильовича Гана.

І село Майорщина (згодом Майорівка), яке нині зникло з карти Полтавської області за часів розвалу Радянського Союзу, було засноване саме Василем Миколайовичем Ганом у 1860 році.

Невідомо, як склалася доля Ганів після революції 1917 року. Але німецьке прізвище збереглося на просторах колишнього СРСР. Цікаво, що на момент написання книги (2012 р.) один із нащадків Ганів, як стверджує письменниця, викупив ділянку землі поблизу Майорівки, яка історично (до революції 1917 р.) належала його пращуром – поміщикам із прізвищем Ган...

То, можливо, знайдений у лісосмузі під Ганівкою пам'ятник установили на могилі невідомої родички поміщиків Ганів? Ми спробували з'ясувати це і знайти хоч якісь згадки чи перекази місцевих старожилів. У розмовах із селянами виявилось багато цікавих фактів.

Пан Ган

ЯК уже згадувалося, від прізвища пана Василя Гана походить назва села Ганівка й однойменної залізничної станції. Сам пан був багатим, любив шикувати. Він їздив на своєму фаєтоні на станцію, потім купував на вокзалі, який був збудований на дві половини: одна – для дворян, а інша – для міщан, квиток у купейний вагон до Кобеляк. Там у нього були справи в банку, а потім пан Ган заходив до перукарні та знову-таки у купейному вагоні повертався у Ганівку.

Пани не весь час жили у своєму ганівському маєтку, а коли приїжджали, то пані рясно сіяла монети серед натовпу селян, які збіглися подивитися на неї. Дівчора збирала ті гроші. А те, що не знайшли, трапляється і нині місцевим жителям на їхніх городках – так щедро сіяла колись грошима пані...

Як у серіалі "Кріпосна"...

ПРИПУСКАЮЧИ, що Дарія Руднева могла бути якоюсь родичкою панові Гану (щоправда, важко сказати, якому саме з численних Ганів), ми розпитали у старожилів, кому що відомо про власників Ганівки. Їхня історія теж цікава, майже як у мелодраматичному серіалі. За переказами ганівчан, пан Ган заохався у кріпачку із роду Нерябових...

Звідки з'явилося у цих місцях прізвище Нерябових? Як свідчить Вікіпедія, у середині XVIII ст. землі, де нині розташована сусідня з Ганівкою Лутовинівка, були даровані царицею Катериною II надвірному раднику Федору Лутовинову за особливі заслуги перед державою. Саме тут він і оселився з родиною, прихиливши з собою родини кріпаків Біликових та Нерябових.

Де перетнулися долі пана Гана та кріпачки Нерябової, невідомо. Існують оповіді про те, що він, будучи запеклим собачником (мабуть-таки, мова про Василя Гана-старшого), тримав псарню і, подекуять, яось навіть виміняв породистих собак на кріпаків. Можливо, саме так і потрапила з Лутовинівки до Ганівки кріпачка Нерябова, кот-

Ікона Миколи Чудотворця роботи Тимофія Дерези.

потім у часи революції 1917 року довелося тікати й цим панам...

Прізвище пана Рудя забулося на кілька десятирічків років і сплило на поверхню з початком Другої світової війни. Німецькі окупанти, наступаючи, йшли повз цю ж гору. І, за переказами, трапився цікавий випадок з місцевим селянином, дідом Іваном, який усе своє життя заробляв на хліб тим, що готував зерно для посіву: сушив, відбираючи і переважаючи його на великих решетах. Увійшли німці в село і застали діда Івана за його звичним заняттям. Один із окупантів обізвався до нього:

– А що, дед, ти так зерно і сушиш?

Дід озирнувся, придивився:

– О, – пізнав він Рудя-молодшого (переказ не уточнює, був то Федір чи Іван). – А чого це ти німецьку шинель напер?

Тож старий знайомий розповів, що вони тікали від більшовиків аж у Німеччину, тож і довелося йти воювати за неї, коли почалася війна...

До речі, прізвище Рудь (у Ганівці й дотепер живуть люди з таким прізвищем) споріднене з висіченим на знайденому камені прізвищем похованої Дарії Рудневої. То був час, коли Полтавська губернія входила до складу Російської імперії, тому деякі носії українських прізвищ переіменували їх на російський лад. І Рудь цілком міг стати Рудневим, чи не так? А Дарія – виявиться його дружиною чи невісткою...

стежина нашого родовідного розслідування несподівано привела нас до зовсім іншої родини, про яку не можна не згадати, бо вона деяким чином пов'язана з сім'єю Ганів.

Його полотна збереглися й донині

ГАНІВЧАНИ розповідають, що пан Ган мав красивий маєток з колонами, винний погріб, сади і псарню. Багато хто навіть бачив усе це на картинах місцевого художника Тимофія Дерези, який малював ікони та сільські пейзажі з "шевченківськими" хатками, що потопали у зелені, і квітками соняхів, а також зобразив на полотні панський маєток і на його тлі – саму пані у кріслі-качалці. Серед його робіт був і чудовий портрет пані у гарному, багатому вбранні. Майже кожному хату у Ганівці прикрашали картинами Тимофія Дерези. Є його полотна й у мешканців Лутовинівки.

Так ось, у Тимофія було семеро дітей, із яких два сини – Олександр і Борис – успадкували таланта батька до живопису. Олександр потрапив під сталінські репресії і був ув'язнений як ворог народу, бо... писав ікони. Пізніше, коли був розвінчаний культ особи Сталіна, у Ганівку до Федоськи Тимофіївни, дочки художника, приїхала племінниця, Олександрова дочка, з радісною звісткою, що батька реабілітували. А Борис жив у Козельщині, його дочка вчителювала у Говтві...

Ось якими історичними стежками довелося нам мандрувати у пошуках забутої молоді жінки Дарії Рудневої. Наша розповідь аж ніяк не претендує на статус історичного документа. Тут зібрані місцеві перекази та легенди, героями яких є конкретні люди. Їхні нащадки і досі живуть серед нас. Дослідження не завершене, і ми чекаємо на ваші історії й доповнення, шановні земляки. Можливо, усім разом удасться таки з'ясувати, хто ж така Дарія Руднева (у дівочтві – Байбарак), як вона опинилася у наших краях і чому так рано пішла з життя. Тож запрошуємо до розмови і до спогадів; пишіть, хто що пам'ятає або чув колись у дитинстві від бабусь і дідусів, – ми все візьмемо до уваги. Адже оповіді та легенди все одно ґрунтуються на хоча б поодиноких, але реальних фактах із яких колись складеться історичний портрет рідного краю.

Розслідування проводила

Інна ВОРОНА.

Літературне оформлення – Надія ЛИТВИН.

Загадковий пам'ятник.

ра стала об'єктом пристрасті пана Гана.

Сьогодні цього достеменно ніхто вже не знає і не з'ясує. Але фактом залишається те, що від цього кохання народилися один син, який через багато років загинув на війні, та чотири доньки: Олександра, Варвара, Катерина й Софія (за оповідями інших старожилів, було ще дві доньки – Параска і Віра). Зрозуміло, що пан Ган не міг офіційно дати їм своє прізвище. Тож дівчата іменували себе Ганівнами, залишаючись, як і їхня мати, бідними.

Люди кажуть, Катерина вийшла заміж за Копилова в Лутовинівку, від цього шлюбу на світ з'явився син; сама Катерина похована у Ганівці. Софію заміжжя привело у Задовгу. Олександра (її звали Санькою) жила у Ганівці, була бездітною, тож за нею доглядали племінники, діти Варвари, які теж жили у Ганівці. До слова, син Варвари, Андрій Бабич, також мав нащадків. Тобто рід продовжився, але у цих сім'ях не заведено було розпитувати про свій родовід і взагалі говорити на таку тему.

Пан Рудь

ТАКОЖ у родовідній дворянській книзі Полтавської губернії значиться і пан Рудь. За переказами, цей Рудь раніше був не паном, а свинопасом стада, яке належало Козельщинському монастиреві. Оскільки церква на той час не мала права самостійно скуповувати собі землі, а лише приймати їх як дар чи пожертву від вірян, то церковники домовилися з Рудем, що дадуть йому гроші для придбання землі, а він, у свою чергу, офіційно пожертвує її церкві. Рудь хоч і був неписьменним, але хитрим: землю купив – і, мабуть, багатенько, – та й залишив її собі. Так і став паном.

Тож не дивно, що Василь Ган недолюблював Рудя і використовував будь-яку можливість зробити йому капость: наприклад, облили водою з калюжі, обганяючи фаєтоном по дорозі до станції... А Рудю байдуже: зайшовши до вокзалу, прикріється газетою догори дрифом, бо все одно читати не вмів, – та й по тому. А вже як лаявся непристойно! Однак неписьменність не завадила йому побудувати для своїх синів Івана та Федора окремі маєтки під горою у Ганівці. Та